

Hrdinová, E. M. (2017). *Kultura v procesu překladau*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Publikace Evy Marie Hrdinové, která působí jako docentka na Ústavu cizích jazyků na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, zkoumá problematické aspekty překladatelství, které jsou spojené s kulturami, do kterých přeložený text patří. Analyzované texty jsou texty, které tvoří jazykový pár němčina-čeština, s jednou výjimkou angličtina-němčina. Důraz klade přímo na překladatelskou práci jako proces s cílem vytvořit přeložený text.

Publikace Evy Marie Hrdinové je orientovaná na překladatelství jako praktickou činnost a je „určena pro odbornou překladatelskou veřejnost“, čímž se dá zařadit do aplikované odvětví oboru translatologie. Autorka v úvodu uvádí, že vychází z teorií modelového procesu slovenského teoretika překladau Jána Ferencčíka a také z teorie německých badatelů Christiane Nordové a Ulricha Kautze, kteří se v oblasti translatologie zaměřují na didaktické aspekty. Autorka to úvodem sice nezmiňuje, ale rovněž se opírá o interpretační terminologii podle Popoviče (1983), kterého uvádí i v bibliografii.

Klíčové východisko této studie je tvrzení, že kultura tvoří integrální součást každého textu: „Žádný překládaný text neexistuje izolovaně, každý patří do pletiva vztahů mezilidských, historických, oborových a jiných, souhrnně řečeno patří do pletiva kulturních relací“ (s. 13). Autorka definuje kulturu jako „sít za slovy“, tím pádem navazuje na současný trend v translatologii, který chápe překlad nejen jako komunikační akt s určitou funkcí, nýbrž i jako komunikaci, která se realizuje mezi dvěma kulturami — lze tedy i mluvit o *interkulturální* nebo *transkulturální komunikaci* (srov. Nordová, 1997, s. 13) — druhý pojem se na německy mluvícím území už prosadil i pro studijní obor translatologie. Korpus analýzy této práce tvoří odborné a literární texty: soubor uměnovědných článků, prozaických textů, poezie, pohádek, a dokonce i píseň. Důraz při analýze klade autorka zejména na překlad odborných termínů, reálií a proprií, tedy vlastních jmen. Problematické je ovšem tvrzení, že kultura v české a slovenské translatologii nebyla nikdy v centru většinového teoretického zájmu (s. 10), protože otázkou kultury v procesu překladau se zabývali jak Jiří Levý (viz *Umění překladau*, 1963), kterého autorka uvádí i v bibliografii, tak i Anton Popovič ve své publikaci *Teória umeleckého překladau*, kde mj. uvádí pojmy jako mezikulturní a meziprostorový faktor v překladau nebo kreolizace (míchání dvou kultur v překladau), tuto publikaci autorka však v bibliografii neuvádí.

Poté, co autorka v první kapitole představuje úvod do tematiky, je druhá kapitola věnována kunsthistorickým textům. Zabývá se zejména věcnou správností jednotlivých termínů, ukazuje chyby, ke kterým došlo, a pokouší se o jejich rekonstrukci. Tím dokazuje, že chyby často vznikly špatným pochopením některých pojmů, které mají v cílovém jazyce více než jeden význam, který mají v jazyce výchozím. Pro tento

jev zvolila autorka termín polysémie (ve vztahu k pojmu v cílovém jazyce). Z textu však nevyplývá, z jakého zdroje pochází termín, ani není vysvětlené, proč se autorka neopírá o terminologii, kterou zavedl Koller v citovaném díle *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* (1992), kde popisuje toto paradigma v rámci potenciálních relací ekvivalence jako *Eins-zu-viele-Enstprechung*, tedy jeden pojem odpovídající více pojmům v cílovém jazyce. Dále autorka při analýze ukazuje, kde došlo k věcným chybám jednak vzhledem k neznalosti správného výrazu, jednak vzhledem k tendenci k doslovnému překladu či kalkování polysémických pojmů. Uvádí, že v překladu propříí a pomístních jmen platí, že se překladatel řídí uzuálními konvencemi a pohybuje se mezi tzv. exotizací a naturalizací. Autorka tím odkazuje na skutečnost, že znalosti překladatele se dotýkají nejen jazyka, ale i kultury výchozího a cílového jazyka. To samé platí pro stylová specifika, která jsou kulturně daná, jako např. využití genderově neutrálního jazyka, který je v anglických a německých textech na rozdíl od českých běžný jev.

Překladu reálií v beletristických textech je věnována třetí a čtvrtá kapitola. Autorka si vybrala texty, ve kterých se objevují reálie z jiných kultur než z těch, do kterých patří zdrojový i cílový text. Pro takové reálie navrhuje autorka užitečný pojem „třetí reálie“, kterým označuje „reálie přítomné ve výchozím textu, jež nepatří ani výchozí, ani cílové kultuře, nýbrž kultuře třetí, cizí.“ (s. 17) Autorka upozorňuje na to, že v zacházení s třetími reáliemi existuje dezideratum překladatelské teorie a praxe. Pojem třetí reálie v překladu však neprozkoumá teoreticky, najdeme tu analýzu několika českých a německých beletristických textů, ve kterých se vyskytují třetí reálie z ruské či sovětské kultury nebo z náboženství, zejména z pravoslavné církve. Protože se jedná o zcela nový termín, nabízelo by se ho popsat podrobněji. Na tento fakt však Hrdinová neupozorňuje. Soustředí se na různé zacházení s třetími reáliemi ve zkoumaných textech, ukazuje a komentuje různé přístupy jednotlivých překladatelů. Tam, kde dojde k použití funkčního ekvivalentu pro třetí reálie v němčině, tedy ve výchozím textu, vidí autorka negativní posun (srov. Popovič, 1983). Jako příklad uvádí použití křesťanského slova *Hostie* v pravoslavném kontextu (v románu Olgy Kaminerové) nebo i pojem *Grießkuchen für Verstorbene* pro pravoslavnou specialitu (v románu Aglajy Veteranyiové), která je v „třetí“ kultuře tím pádem rumunská, známou jako *Coliva*. V překladu třetích reálií by se dále nabízelo klást si otázku, jakou hodnotu mají jednotlivé reálie. Také by se dala určit jejich funkce v originále a rekonstruovat možné důvody, proč se v německém originále objeví zrovna tento výraz a proč původní pojem z cizího jazyka nebyl převzat jako *Zitatwort* — tedy jako cizí slovo — ale nahrazený jiným výrazem, které má explikativní funkci. Tímto způsobem se totiž, i když dojde k terminologickému posunu, může zvyšovat srozumitelnost cizího pojmu. Rekonstrukce může fungovat jako zdroj i při překladu do cílového jazyka při volbě funkčního ekvivalentu, který je vázán na dvě výchozí kultury: na kulturu, z které pochází třetí reálie, a na kulturu, do které patří výchozí text. Těmito aspekty se publikace nezabývá. K pochopení problematiky překladu třetích reálií by se hodilo další zkoumání tohoto pojmu, který označuje specifikum, které už bylo „převedené“ z jiné kultury, tedy i z jiného jazyka do výchozího textu, čímž se v procesu převedení do cílového textu setkáme s určitým druhem nepřímého překladu.

Stručný přehled o problematice překládání vázaného jazyka nabízí autorka v páté kapitole, a to v překladu básně *Auferstehung*, jejímž autorem je Friedrich Gottlieb Klopstock. Báseň, která vznikla v polovině 18. století a kterou potom zhudebnil Gustav Mahler, přeložili autorčini studenti v rámci její pedagogické činnosti na UP. V analýze překladu zdůrazňuje jednak problematiku překladu slov *Auferstehung* a *aufstehen*, která se dají česky vyjádřit dvěma způsoby: *zmrtvýchvstání* a *vzkříšení*, jednak upozorňuje na chyby, které vznikly, když byl originál špatně pochopen a došlo k posunu v překladu. Také se věnuje problematice časového rozdílu mezi vznikem originálu a překladu, který vedl při překladu často k archaizaci nebo dokonce hyperarchaizaci.

V šesté kapitole autorka zmiňuje problematiku překladu lexémů bez přímých ekvivalentů a zacházení s nimi. Přitom uvádí dva pojmy: zdánlivé ekvivalenty, což je výraz „pro slovníkové ekvivalenty, jež se sice překladateli při receptivní fázi při nahlédnutí do slovníkových příruček jako ekvivalenty jeví, nicméně jako překladové ekvivalenty jsou použitelné s jistou výhradou.“ (s. 84), pro které uvede jako příklad německé „*Teufel, Dämon* či *Krampus*“ (ibid.), a dále tzv. bezekvivalentní postavy, kde se překladatel setká s mezerou v cílovém jazyce. „Ačkoli zdánlivě lze situaci takřka vždy vyřešit použitím funkčního ekvivalentu, dochází tak často k posunům a ztrátám ve smyslu stylistického ochuzení translátu.“ (s. 86) Autorka upozorňuje na to, že oba problémy v ekvivalenci souvisí s tím, že lexémy patří do odlišného kulturního rámce. Jako postup doporučuje autorka „nejneutrálnější způsob převodu“ (ibid.), což se ale zároveň ukazuje jako problém: překladatel pohádek činí rozhodnutí mezi exotizací nebo naturalizací proprií postav, dále i mezi archaizací a modernizací, „stylově věrný[m] překlad[em]“ a „přebásnění[m]“. Tyto postupy autorka ilustruje různými příklady, v rozsáhlejší analýze hodnotí překlady pohádek bratří Grimmů, a to dvou současných českých překladatelů, Jitky Vlk Martinákové a Radka Malého, přes které dochází i k doporučení držet se při překladu pohádek naturalizace s naznačenou archaizací. V analýze ukazuje, že „styl Vlk Martinákové [je] čtivější a odpovídá úzu českých pohádek“, zatímco v hodnocení Malého zazní, že „překládá věrněji s ohledem na německý originál“ (s. 93). Dále upozorňuje na germanismy a nečeské konstrukce v jeho překladu a vidí problém v překladu jména postavy „Rapunzel“, kterou Malý česky nazývá „Rukola“, což považuje autorka rovněž za třetí reálii, která způsobí negativní posun. Jako zdařilý hodnotí Malého překlad veršovaných pasáží. Otázkou funkcionality v překladu pohádek a vzniku samostatného kreativního textu se autorka zabývá pouze okrajově.

Poslední kapitola je věnována překladu textů romantika Josepha von Eichendorffa. V souvislosti s otázkou kultury se autorka velmi stručně zabývá překladem reálií a proprií, a to zejména ve třech překladech novely *Aus dem Leben eines Taugenichts*. Dále upozorňuje na překlad básně *Blaue Blume*, kde najdeme historickou reálii — modrý květ — která je rovněž literárněvědným pojmem. Popisuje novější překlad Jana Mareše s referencemi na starší překlad Ivana Slavíka, jehož překlad však neuvádí ani necituje.

V závěru najdeme resumé s přehledem příkladů, které byly zmíněny v předcházejících kapitolách. Tímto vznikl malý návod, jak překládat termíny, reálie a propria v různých kontextech, který popisuje možnosti překladu zejména na binární ose exotizace-naturalizace a věrnost-volnost a dotkne se i funkce v cílovém textu.

Autorčin zájem, s jakým se zabývá překládáním literárních a odborných textů, ve kterých se kultura projeví reáliemi, je v publikaci jednoznačný. Kniha může fungovat jako příručka pro začínající překladatele a nabízí vhled do mnohostranné problematiky překladu kulturních termínů a reálií, kterou autorka všeobecně člení do kategorií překlad naturalizující a překlad exotizující. Analýza tzv. třetích reálií — pojem, který uvedla autorka sama — se jistě dá považovat za dezideratum v oblasti translatologie, otázkou kulturních projevů v překladu se však zabývá jak zahraniční, tak i česko-slovenská translatologie a pro tuto publikaci by se nabízelo brát tyto zdroje v úvahu důkladněji — například již zmíněného Levého. Publikace se zabývá rozsáhlým korpusem textů, jehož deskripce a analýza však je velmi stručná, zaujímá pouhých 137 stran. Na několika místech by se dala provést hlubší analýza, zejména vzhledem k funkci představených překladů. Negativně je třeba hodnotit zpracování bibliografie, která není členěná na primární a sekundární literaturu a nezahrnuje všechny v podkapitolách citované texty, a také redakci textů v cizím jazyce, ve kterých se nachází několik překlepů.

BIBLIOGRAFIE:

- Levý, J. (2012): *Umění překladu*. Praha: Apostrof.
- Nord, Ch. (1997): *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester/New York: St. Jerome.
- Popovič, A. (1975): *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran.
- Popovič, A. (1983): *Originál. Preklad. Interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran.
- Snell-Hornby, M., Hönig, H. G., & Schmitt, P.A. (2005): *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenberg.

Julia Miesenböck

<juliamiesenboeck@gmail.com>

